

Milan NIKČEVIĆ
 Željezara "Boris Kidrič"
 Nikšić

SVOJINSKE PROMJENE I PROMJENE U DRUŠTVENOJ STRUKTURI, ILI: KAKO ĆE IZGLEDATI DRUŠTVO KAD SE "IZAZOVE OBILJE ZLATA I SREBRA U KRALJEVINI U KOJOJ NEMA RUDNIKA"

Kad malo bivaju razmaknuti gusti prepleti aktuelnih ideoloških paučina, kao izvorni socio-ontološki problem pojavljuje se pitanje o sposobnosti društva da na zadovoljavajući dostatan način organizuje vlastitu reprodukciju, odnosno zadovoljavanje potreba stanovništva i društva u cjelini. Posebno sociološki cilj društvenih promjena sa takvim sadržajem može se formulirati i kao problem uspostavljanja djeljujućeg ustrojstva reprodukcije društvene moći. Otuda ovo pozivanje u naslovu na jednu staru raspravu (iz 1613. godine, 1) jer su i stvarni problemi koji su u toku u ovom društvu u jednom suštinskom značenju stari, i ciljevi takode. U izvjesnoj raspravi, ukoliko hoće da zadovolji osnovne kriterijume valjanosti, često se mora upozoriti i na neke trivijalne činjenice, naročito ako uporno bivaju zamagljivane ili potiskivane sa svjetla percepcije.

Nekoliko elementarnih informacija

O problemu svojine, posebno o tzv. društvenoj svojini, mogla bi se u nas skupiti jedna povećta biblioteka najrazličitijih rasprava, knjiga, članaka, propisa, još i najrazličitije označenih kao političke, ideološke, sociološke, ekonomske, pravne, kulturološke itd. Da se ne bi i ovom prilikom, sasvim nepotrebno, upadalo u jedno takvo neosholastičko vrzino kolo - jedan sociološki udžbenik, na primjer, barata sa petnaestak sintagmi kao osnovnih odrednica svojine (2) - biće dovoljno jedno prezentiranje nekoliko osnovnih informacija.

1. "Svojina odgovara latinskoj riječi 'proprietas'. Riječ 'vlasništvo' povezana je za riječ 'vlast' i ona otkriva, u čemu je sadržaj svojine, kada je neka stvar već prisvojena. Vlasništvo odgovara sadržajno lat. riječi 'dominum'." (3, str. 2, fusn. 6)

2. Atribut "privatus" znači istovremeno "lično" i "lišeno" (prema: 4, str. 27.). Odnosno: "Privacija (lat. privatio), skolastički prijevod Aristotelovog pojma stérēsis; negacija, pomanjkanje svojstva koje po prirodi nečemu pripada, na primjer, sljepoća je privacija vida, gluhoća sluha i slično." (5, str. 170.).

3. "Kada je riječ o svojini uvijek su u pitanju njeni oblici... ili, gramatički rečeno, u pitanju nije imenica (svojina), već njena pridjevska oznaka (o kakvom historijskom obliku je riječ)." (6, str. 3.).

4. "U jezičkom smislu svojina podrazumijeva skup svojstava i osobenosti jedne stvari (u francuskom jeziku reč svojina - *propriété* to znači: npr. *propriété* du magnetisme." (7, str. 2.). "*Propriété* - *Ce qui est propre a une chose* (što je svojstveno jednoj stvari): *Ce qui distingue perticul ièrementin chose d'avec une autre chose du meme geure* (što posebno razlikuje jednu stvar od druge iste vrste)." (7, str. 2., fusn. 1.).

5. "Privatna svojina je pravni institut sa sledećim osnovnim pravnim karakteristikama: apsolutnost, isključivost, jedinstvenost, maksimalna dispozitivnost i rekadenost." (8, str. 16.).

6. Problem je legitimisanje instituta svojine kao *ius utendi et abutendi re sua*: "Definisati buržoasku svojinu znači isto što izložiti sve društvene odnose buržoaske proizvodnje. *Hijeti dati definiciju svojine kao nezavisnog odnosa, kao neke posebne kategorije, apstraktne i vječite ideje, može biti jedino iluzija metafizike ili juris prudencije.*" (9, str. 121.). "Svaka proizvodnja jeste prisvajanje prirode od strane individue u okviru nekog određenog društvenog oblika i njegovim posredstvom. U ovom je smislu tautologija kazati da je svojina (prisvajanje) uslov proizvodnje." (10, str. 212.). "Osnovni uvjet vlasništva... da se bude član plemena..." (11, str. 205.). "Vlasništvo nad vlastitim radom posredovano je vlasništvom nad uvjetima rada - nad komadom zemlje, koji je sa svoje strane garantiran postojanjem općine." (11, str. 18-9.). "Podjela rada, ... jeste opšti oblik cjelokupnog društvenog rada..." (12, str. 44.). Podjela rada u svom rezultatu jeste raspodjela proizvoda: "Ali pre no što je raspodjela proizvoda ona je: 1) raspodela oruda za proizvodnju i 2) - što je samo dalja odredba istog odnosa - raspodela članova društva među različite vrste proizvodnje. (...) Raspodela proizvoda očevidno je samo rezultat ove raspodele koja je uključena u samom procesu proizvodnje i koja određuje strukturu proizvodnje." (10, str. 223.).

7. Gornje, naročito iz prethodne tačke može biti formulisano i ovako: "Glavni elementi sociološkog određivanja svojine su sledeći. (1) Sticanje, način na koji pojedinci ili kolektiviteti postižu pristup svojini. (2) Raspodjela, koja uključuje obrasce vlasništva i kontrole, principe na kojima se oni zasnivaju, i institucije koje podržavaju obrasce distribucije, uključujući i prava. (3) Posledice svojine za pojedince i društvene strukture. (4) Društvene vrijednosti i ideologije, koje opravdavaju svojinska prava." (13, p. 197.).

8. Jedan prilog u obliku jedne historijske ilustracije: "... /U/ srednjem vijeku na istoj zemlji postoje obično jedna iznad druge prava različite prirode i to takva da je pojam svojine odsutan ili je izgubio svoj smisao." (14, str. 8.).

9. U donedavnom socijalizmu to isto je moglo da izgleda i ovako: "... /D/ruštvena svojina nije neki potpuno novi historijski oblik svojine koji negira ili ukida državnu ili grupnu svojinu. Ona jeste i može biti samo društveno kontrolisana i društveno usmeravana grupna svojina." (15, str. 191.).

Hipoteze o mogućim promjenama: s čime (će) se mora(ti) računati

Ukoliko je riječ o svojini radi se, dakle o društvenoj strukturi ("podjeli rada"). Tu mrtvu opštost, koju su Marx i marksisti neštedimice popunjavali vehementnim tautologijama, niti je lako niti zahvalno oživljavati kad je u pitanju Jugoslavija, pogotovo u ovom trenutku. Jeste da se je pojavilo radikalno oslobađanje mišljenja i javnog istupanja poslije rušenja jednoideološkog totalitarizma, ali je i vrlo vidljiva činjenica da u brojnim i najrazličitijim ideologijama koje su u igri, takođe i u istupanjima koja pretenduju na neideološki, stručni ili naučni pristup, društvena struktura - kao centralno problemsko područje - biva previđana u izjašnjavanjima i projekcijama, vjerovatno zbog predominacije imanentno ideološke potrebe za homogenizacijama. (Izgleda da sociologija teško da može biti javni saradnik ili saučesnik ideologijama, zbog racionalističkog raščlanjivanja te homogenosti i izvjesne destrukcije sistema manipulacija. V. jedno upozorenje i primjer u tom smislu: 16.) Doduše, i zbog lične profesionalne savjesti i zbog odgovornosti prema pripadajućoj zajednici, vredi praviti pokušaje da se bar donekle prosvijetle te tame nadolazeće budućnosti.

Evidentna je činjenica dana da je "... /M/oje čvrsto uvjerenje da je ukidanje privatnog vlasništva jedino sredstvo za ravnomjernu i pravičnu raspodjelu dobara, kao i za opće blagostanje." (17, str. 91.) obesmišljeno i praktično ukinuto i da je u toku pozitiviranje "svojinskog pluralizma" u Jugoslaviji, i u socijalizmu. A kako sad, poslije svih idejnih i praktičnih istorijskih iskustava, razum može utvrditi neophodnu novu pravednost, koja je "prirodno i vrhovno pravilo, spoznato od svijetla razuma, koje jasno određuje, što pripada nekom samom ili kome drugom" (18, str. 328.), i kakve su stvarne posledice i implikacije te pravednosti, još ako se "bogatstvo naroda nalazi u rukama suviše malog broja ljudi, i što ne postoje nikakva sigurna sredstva da se svi ljudi spase od nevolje, da moraju prositi, krasti ili postati vojnici" (19, str. 203.)!

A. Nanivou društvene podjele rada pozitivno je već uspostavljen tzv. svojinski pluralizam. Čl. 2. Zakona o preduzećima SFRJ, na primjer, ustanovljava društvenu svojinu, zadružnu svojinu i privatnu svojinu, definisanu kao "sredstva u svojini domaćih fizičkih i građanskih pravnih lica i stranih lica" (20), odnosno društveno, mješovito i privatno preduzeće. (Iako, zbog teškoća radikalnog mijenjanja društva i odnosa snaga u društvu, ovaj propis bar ideološki pokušava da nastavi kontinuitet socijalističkog legitimisanja - govori se o vršenju vlasničkih prava u formi "upravljanja" ili "učestvovanja u upravljanju" od strane radnika (v., na primjer, 20, čl. 3.) - jasno je da se stvarno radi o radikalnom relegitimisanju privatne svojine kao kapitala.)

Tu se, prije svega, dakle tom relegitimacijom privatne svojine kao kapitala, otvara prva grupa pitanja i ključne tačke promjena.

1. Prva bitna promjena mora da se obavlja u generirajućem sloju legitimeteta. Dvije ključne legitimacijske vrijednosti do sada postojećeg socijalizma - koje su, zapravo, i prvi atributi tzv. društvene svojine - bivaju ukinute. Prva je egalitarizam, kao stalni medijum ideologije vođenja i projektovanja socijalizma. Ta ideologija treba da bude ukinuta neoliberalističkom ideologijom "bogatog društva bogatih pojedinaca". (Još jedna zavaravajuća ideološka homogenizacija.) Ako je egalitarizam, sa najširoom mobilizacijskom osnovom, trebalo da ubijedi u mogućnost apsolutne pravde i beskonfliktnosti, različiti oblici svojine postavljaju sada i te "bogate pojedince" u nejednak položaj, koji tek treba da se posreduju kroz konkurentsku utakmicu na tržištu. Odavde slijedi čitav snop međuzavisnih promjena u svim pravcima konstituisanja nekog novog pretpostavljenog društva, od novih stratifikacijskih konstelacija do područja kulture i koncepta ličnosti.

Drugo, ukida se rad kao specifično socijalističko legitimacijska kategorija. Oficijelno, vrednovanje rada je trebalo da bude tačka susreta i saglasnosti opštih ciljeva i pojedinačnog interesa i prava, i presudna determinanta društvenog položaja pojedinca. (Socijalizam kao radno društvo: kao građansko društvo, dakle.) Ova vrijednost na određeni način jeste, posebno u određenim društvenim segmentima, bila realno djelujući faktor društvenog struktuiranja, iako stalno i sve ubedljivije potkopavana (varijante nomenklature, privilegije, geo-politička struktuiranja, tolerisanje opštepoznatih i raširenih načina nelegalnih sticanja vanradnih dohodaka, itd.), ali nikad dosledno i na bivou globalnog društva. Povratkom privatne svojine legalizuje se ne-radni oblik društvenih nagrada za određenje društvene uloge (v. 21): različitim oblicima kapitalizacije svojine, na primjer, (mješovito preduzeće, privatno preduzeće), ili rentijerstvom. Umjesto rada, dakle, privatno-vlasnički status postaje odredba društvenog položaja od prvog reda značaja.

Sigurno je da se ovako radikalnim izmjenama ključnih legitimacijskih vrijednosti u jednom društvu otvara nesagledivo područje najkrupnijih promjena, nezvjesnosti, i konfliktnosti samog prelaza. (v., na primjer, 22.) U vezi sa ovim već bi se moglo postaviti i dosta posebnijih pitanja (na primjer: ko je, iz kojih društvenih kategorija, slojeva, institucija, i sl., mogao u socijalizmu steći vrijednosti, i kako, koje sad mogu da funkcionišu kao kapital; i mnoga slična. Jedna izuzetna složenost trenutka i promjena postavila bi, ako bi se išlo logikom - takvih pitanja, premnogo problema i za samo popisivanje. Kasnije će se, vjerovatno, jasnije moći ocrtati osnovni procesi promjena strukture.

2. Sledeća značajna globalna struktura promjena, zasnovana na prethodnom, mora da se pojavljuje kao bitno izmijenjeno vertikalno struktuiranje društva. Socijalističko društvo društvene (ili državne) svojine neosporno je takode bilo vertikalno struktuirano, izdijeljeno na različite stratume, slojeve, klase, grupe, grupacije ili slično. (v., na primer, 23; na ovu temu takode postoji brojna literatura.) Sad se pojavljuju nove grupacije kapitalista, rentijera, različitih vrsta posrednika, i sl. Time se u igru uvode sasvim novi odnosi, a mijenja se i kvalitet odnosa između postojećih slojnih entiteta društvene strukture, sa bitno različitim mjestima u društvenoj podjeli rada i sasvim različitim načinima, osnovama i veličina-

ma pripadajućih im nagrada za uloge u društvu. Ovdje bi sad analizu procesa tzv. pluralizacije svojine, u ispoljavanju u promijenjenim odnosima među društvenim slojevima, trebalo dalje nastaviti konkretnijim nivoom analize i razmotriti jednu seriju posebnih pitanja: izvori regrutacije slojeva i pripadnika slojeva, stabilnost slojnih konstelacija, međusobnu mobilnost, mogućnosti individualne promocije, i slična; takođe i kvaliteti međuslojnih odnosa, veličine slojnih distanci, razlike u bogatstvima i moći, u političkim uticajima, itd., sve do kulturno-vrednosnih i socijalno-psiholoških promjena.

Uz ovo svakako treba pomenuti još jedan poseban problem koji se otvara: Vjerovatno će se bitne promjene desiti i u odnosima koji zasnivaju, izgrađuju i oblikuju funkcionalno najznačajnije društvene elite (političke, privredne i vojne - inače, i pored **davnašnjih** upozorenja još uvijek potcijenjen problem u sociološkim analizama društvene strukture). Jedan dio postojećih izvora moći i dalje će na određeni način važiti (sve što čini ekonomsku podršku države, zatim tzv. javna svojina, državna svojina, društvena infrastruktura i sl.), ali i to na vjerovatno izmijenjeni način, prije svega zbog ugrožavanja i određenog načina izbjegavanja podređenosti monopolima vlasti - bar na stari način - od privatne proizvodnje i prometa vrijednosti, kapitala i ljudi (v., na primjer, 24, str. 6-7.). Uopšte, vjerovatno će se morati promijeniti forma i sadržaj djelovanja društvenih institucija.

3. Pluralizacija svojine, odnosno ukidanje tzv. društvene svojine, mora da se objavljuje, jasno, i u radikalno izmijenjenom političkom momentu globalne društvene strukture. (O "političkoj podjeli rada" detaljnije u: 25.). Već legalizovani politički pluralizam, kojim, prividno, otpočinje radikalna izmjena savremenog jugoslovenskog društva, zapravo već samo anticipira organizovanje i institucionalizaciju svojinski redefinisanih interesa u izmjenjujućoj se društvenoj strukturi. Totalitarno uspostavljeni i održavani (privid) identiteta građanskog društva i države mogao je biti utemeljen na društvenoj svojini, ili svojini eksproprijisanoj od građana. Ponovnim zadobijanjem svojine, i negativno, kao mogućnost, podanik opet postaje građanin, definiše svoje posebne interese u posebne političke ciljeve i promoviše ih kao posebne ideologije koje sad treba da podrede državu. I onaj dio stanovništva čija egzistencija i dalje treba da bude zasnovana na neprivatnoj svojini, tim novim razlikovanjem moraće biti postavljen kao građanin, kao građanska kategorija; to se jasno može vidjeti iz perspektive rezultata ovakvih političkih promjena: iz perspektive građanski kontrolisanog parlamenta, kontrolisane države (uprava, sudstvo, policija). Ili: nema nepromijenjenog stanja ni za jednu socijalnu kategoriju niti i za jednog građanina ili podanika.

B. Već je pomenuta trivijalna činjenica da je najopštiji razlog zbivajućih se radikalnih promjena u ovoj zemlji (i socijalizmu uopšte) nesposobnost društva legitimisanog društvenom svojinom da ostvari zadovoljavajuću efikasnu proširenu - u nekim vremenima i situacijama čak ni prostu - ekonomsku reprodukciju društva. Izmjena socijalno funkcionalne (po trebanju!) ekonomije društvene svojine moraće biti posredovana i jednim redom posebnih promjena unutar tehničke podjele rada, odnosno u području radno-proizvodnog posredovanja

kapitala, u području predmetnog ostvarenja kapitala (detaljnije o kapitalu i tehničkoj podjeli rada takođe u 25.).

1. Unutar preduzeća u toku su, pod parolom "racionalizacije zaposlenosti", procesi mijenjanja čitavih sistema radnih uloga i položaja. "Neracionalna" tehnička podjela rada u socijalizmu - neracionalna prema kriterijumima tehničke podjele rada ekonomike razvijenog kapitalizma - a koja je trebalo da opredmeti globalnu socijalnu funkciju "prava na rad" (takođe atributa društvene svojine), konstituisala je i određeni sistem vrijednosti i društvenih odnosa. Tzv. višak zaposlenih je decenijama inflatorno djelovao na rad, i kao na opštu kulturnu vrijednost i kao na posebnu vrijednost koja predmetno stvara novu ekonomsku vrijednost; neracionalna podjela rada ispoljila se konačno u prevelikoj nepouzdanosti radno-proizvodnih sistema zbog imanentnog produkovanja brojnih disfunkcionalnih pojava; dominacija uloga socijalne kontrole - inače podmetnutih kao radne uloge - nad stvarno radnim ulogama dezavuisala je rad kao osnovu radnog i društvenog položaja; politička funkcionalizacija rada i proizvodnje potisnula je ekonomske sadržaje i ljudske vrijednosti u drugi ili ko zna koji plan i bitno usložila opštu radno-proizvodnu neefikasnost i faktičku legitimacijsku neutemeljenost; itd., itd. Sama "racionalizacija" ovog područja - inače je to, vjerovatno, vrlo neadekvatna konceptualna odredba onoga što treba da se uradi - izazvaće vrlo velike potrese, prije svega zbog činjenica da se odnosi na najveći dio radno aktivnog stanovništva zemlje. Predstoje velike preraspodjele društvene moći i bogatstva, jasno i nemoći, siromaštva i opšte socijalne nesigurnosti - od privacije velikog dijela zaposlenih uslova egzistencije (uz postojeću već socijalno eksplozivnu nezaposlenost), do uspostavljanja radnih odnosa u kojima će se izvršna radna moć zasnivati na sasvim novim izvorima: na individualnim kategorijama "znoja i znanja", i na za ovu zemlju praktično sasvim novim oblicima kolektivne integracije izvršnog rada (vjerovatno neke varijante sindikalizma). Ovdje će, u svakom slučaju, biti vrlo velikih potresa i problema. (v., na primjer, o kritici veberijanskog racionalizma u industriji i u odgovarajućoj joj industrijskoj sociologiji u poslijeratnoj Njemačkoj: 26, posebno str. 117-118.).

Radi predupređenja pojednostavljenih čitanja, ovdje se mora upozoriti i na činjenicu da, u bilo kom društvu, rezultati gore opisanih odnosa se ne iscrpljuju u prostoru radne organizacije, već da imaju bitne implikacije na sve sfere društvenog života. (v., na primjer, 27.).

2. U ovo će kao stvar od prvorazrednog značaja svakako spadati i relativne i apsolutne promjene u vrednovanju rada. Tendencije će biti protivrečne: iako će nagrade, s jedne strane, u globalnim relacijama bitno smanjiti svoju ulogu u određivanju društvenih položaja zbog pojavljivanja privatno-vlasničkih osnova sticanja nagrada, u određenoj će mjeri, na drugoj strani, dobiti na stratifikacijskom značaju zbog vjerovatnih značajnih povećanja apsolutnih iznosa nagrada za određene radne slojeve. Prema autentično buržoaskoj stvarnosti "nagrađivanja prema radu" tek će se zapravo stvarati situacija da "ono što ljudi stvarno rade na poslu /bude/ relevantno za stratifikaciju jer uključuje načine na koje bivaju manifestovani autoritet i ekonomska moć" (28, p. 605.). Otvaraju se već procesi relativnog

i apsolutnog siromašenja i pada na skali vertikalne društvene slojevitosti - odnosno bogaćenja i uspona - za određene kategorije radništva, zasnovano upravo na promijenjenosti determinacije radnih uloga i plaćanja rada: na stvarnom predmetnom sadržaju rada opet se zasniva najamnina, a na funkcionalnim vrijednostima radnih uloga (čega ima i u "čistom kapitalizmu" a ne samo u socijalizmu, i to vrlo nužno) posebni oblici nagrada.

3. Još jedno relevantno područje ovdje pretpostavljeno jeste promjena eksplicite pozitiviranih odnosa unutar tehničke podjele rada, prije svega opredmećenje autoriteta u odnosima nadređenosti i podređenosti. Dok je ideologija društvene svojine blokirala uspostavljanje racionalnog sistema nadležnosti i ovlašćenja u upravno-informacijskim relacijama koje određuju organizaciju (institucionalnu formu podjele rada), odnosno efikasnost organizacije, posebno kad se radi o moći pojedinaca (samoupravno rastvaranje u "radno-pravnim" kategorijama "konsultuje, saraduje upozorava, predlaže" i sl.), sad se otvaraju procesi etabliranja individualnih ovlašćenja u upravljanju tehničkom podjelom rada, odnosno individualizacije radno-funkcionalnih društvenih moći. (v., na primjer, 20, čl. 57, st. 2; ili 29, čl. 17. i drugi.). Radna ili funkcionalna moć direktora ili lica sa posebnim ovlašćenjima i odgovornostima koji već imaju pravo da raspoređuju radnike - da mu, dakle, direktno određuje položaj i ulogu u datom sistemu podjele rada - jasno je bitno promijenjena. Već je u procesima ustanovljavanja čitav niz odnosa i prava koji bitno povećavaju socijalnu distancu između izvršnog i upravnog rada. Zapravo se time stvaraju ključne osnove za promociju radne uloge kao stratifikacijske determinante od najveće važnosti.

U nekoj širokoj projekciji, ovdje bi sad trebalo razviti temu o redefinisanju kulturno-vrednosne kategorije autoriteta u društvu uopšte. autoriteta i kao izvora društvene moći i kao izvora društvenog statusa. Ili: o društveno-svojinskom uništavanju individualnosti i pomjeranju sadržaja institucije autoriteta u sasvim neautoritativne koloplete odnosa; ili još do značaja autoriteta za globalnu socijalnu strukturu uopšte; itd.

Druga grupa pitanja koja ovdje ostaje otvorena jeste problem zasnivanja autoriteta na privatnom vlasništvu: kakav autoritet i iz njega izvedenu moć i status formuliše privatna svojina; posebno, na primjer, u odnosu na izvršni rad; itd.

Dakle: izvjesna neizvjesnost

Kad su prognoze i projekcije u budućnosti u pitanju, jedno je, bilo da se radi o društvu bilo o nauci, izvjesno da se linearne prognoze gotovo uvijek pokažu kao promašene, do besmislenosti (v., na primjer, 30.). Posebno je nezahvalno baviti se bilo kakvim predviđanjima u ovom trenutku u Jugoslaviji, čije je samo postojanje neizvjesno! Na prethodnim stranicama ukazano je samo na neke od najznačajnijih momenata promjena koje su u toku, i to iz jedne posebne perspektive promjene svojinskih odnosa. Pored toga, moguće je i biće neophodno otvoriti i rešavati još

čitave nizove posebnih i najrazličitijih problema u pokušaju rekonstrukcije jednog globalnog društva.

Pored unutrašnjih razloga, bitnu ulogu će imati i odnosi prema drugim zemljama, prema svijetu, unutar jednog planetarnog sistema reprodukcije kapitala. Tu će se morati imati u vidu i promjene imanentne samom razvoju kapitalističke reprodukcije, koje su takođe u toku. Samo radi ilustracije relevantnosti tih determinističkih i nezaobilaznih i ovdje okvira, jedan primjer: "... /U/ savremenom kapitalizmu postoji strukturni trend smanjivanja broja radnika u krupnoj industriji... Uočavamo 'središnje' tržište radne snage, iz kojeg se uglavnom isključuju žene, stari i omladina... /D/ drugi sektor radne snage često radi u malim ili srednjim preduzećima, koja trebaju skraćeni, jeftiniji ili povremeni rad." (31, str. 54.). Kako sad u projekcije o uređivanju jugoslovenskog haosa uključiti još i ove momente!

Izvjerna je, dakle, jedino neizvjesnost. Neki saznajni momenti jesu potrebni i biće od uticaja u pokušajima oblikovanja društva, ali sve je, ipak samo otvoreno pitanje.

LITERATURA

1. Serra, A., 1613, *Kratka rasprava o uzrocima koji mogu izazvati obilje zlata i srebra u kraljevinama u kojima nema rudnika, s primjenom na kraljevinu Napulj*. U: (1952) (uredn: Štampar, S.) *Ekonomisti XVII i XVIII stoljeća*. Zagreb: Kultura.
2. (Grupa autora), 1982, *Sociološki leksikon*, Beograd: Savremena administracija.
3. Vuković, M., 1965, *Klasifikacija prava svojine*, Beograd: SANU, Naučno delo.
4. Tadić, I.j., 1966, *Predmet pravnih nauka*, Beograd: IDN.
5. Bošnjak, B., 1973, *Filozofija - uvod u filozofsko mišljenje i rječnik*, Zgb.: Naprijed.
6. Tadić, I.j., 1965, *Smisao društvene svojine u svetlu njenih istorijskih pretpostavki*, Beograd: SANU, Naučno delo.
7. Đorđević, J., 1965, *O konceptu svojine i o društvenoj svojini*, Beograd: SANU, Naučno delo.
8. Pop-Georgijev, D., 1965, *Privatna svojina u građanskom pravu socijalističke Jugoslavije*, Beograd: SANU, Naučno delo.
9. Marks, K., 1847, *Bijeda filozofije*, Sarajevo: Svjetlost (1973).
10. Marks, K., 1857, *Uvod u kritiku političke ekonomije*, U: 12, str. 205-241 (1969).
11. Marx, K., 1857/5-8, *Temelji slobode*, Zagreb: Naprijed (1974).
12. Marks, K., 1859, *Prilog kritici političke ekonomije*, Beograd: Kultura (1969).
13. Abercrombie, N. and oth., 1988, *The Penguin Dictionary of Sociology*, Penguin.
14. Kalmet, Ž., 1964, *Feudalno društvo*, Sarajevo: Veselin Masleša.
15. Popović, M., 1985, (u:) *Problemi društvenih nejednakosti* (rasprava), Beograd: *Marksistička misao*, 6, str. 175-220.
16. Nikčević, M., 1990, *Uvod u analizu zbivanja u Crnoj Gori 1988/89. godine: stratifikacijsko posredovanje*, Bgd.: Sociologija, Vol. XXXII, No. 1-2, str. 121-127.
17. More, Th., 1516, *Utopija*, Zagreb: Kultura (MCMLII).

18. Quesay, F., 1765, *Primedbe o prirodnom pravu ljudi, ujedinjenih u društvu*, U: *Ekonomisti...* (1).
19. Petty, W., 1662, *Rasprava o porezima i kontribucijama*, U: *Ekonomisti...* (1).
20. 1988, *Zakon o preduzećima*, Beograd: *Službeni list SFRJ*, br. 77, god. XLIV.
21. Milić, M., 1960, *Jedan pojmovno-hipotetički okvir za proučavanje društvene strukture*, Beograd: *Sociologija*, 2.
22. Zimmermann, R., 1984, *Marx, Habermas i problem društvene emancipacije*, Beograd: *Theoria*, br. 1-2, str. 39-45.
23. Popović, V. M. i sarad., 1977, *Društveni slojevi i društvena svest*, Beograd: Centar za sociološka istraživanja, Institut društvenih nauka.
24. Kuvačić, I., 1985, *O socijalnim osnovama privrednog zastoja u socijalističkim zemljama*, Zagreb: *Revija za sociologiju*, Vol. XV, No. 1-2, str. 3-23.
25. Nikčević, M., 1977, *Marksovo shvatanje svojine*, Beograd: (Neobjavljeno).
26. Davydov, Ju. N., 1988, *Tehnika i bjurokratija, Sociološke isledovani N. 5*, str. 116-127, Moskva: AN SSSR.
27. David, J., 1985, *Unequal Organizations or Unequal Attainment's American Sociological Review*, Vol. 50, Nr. 2, pp. 166-180.
28. Speath, J. L., 1985, *Job Power and Earnings, American Sociological Review*, Vol. 50, nr. 5, pp. 603-617.
29. 1989, *Zakon o osnovnim pravima iz radnog odnosa*, Beograd: *Službeni list SFRJ*, br. 60, god. XXV.
30. (Uredn: Ranković, M.), 1981, *Ogledi iz sociologije društvenog razvoja*, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
31. Bagusco, A., 1971, *Tržište radne snage, klasna struktura i regionalne formacije u Italiji*, Zagreb: *Revija za sociologiju*, Vol. IX, No. 3-4, str. 54-57.

Milan NIKČEVIĆ
Steel-mill "Boris Kidrič"
Nikšić

THE PROPERTY CHANGES AND CHANGES IN THE SOCIAL STRUCTURE (Summary)

In this paper author considers some probable trends in the change of Yugoslav Society, in the first line in reference to relegitimacy of the private property.

In the first part are presented some elementary attributes of property, from the chosen literature.

In the main part are emphasized the two sets of momets. The first perform the changes some of the elementary legitimate values of society, the changes in the global structure, and the political pluralism. The second set refers to the changes insine the tehncial division of labour: the changes of the systems of working roles and positions, the changes in the wages, and in the institutionalization of authority of the management.

In the conclusion is cautioned on the uncertainty.